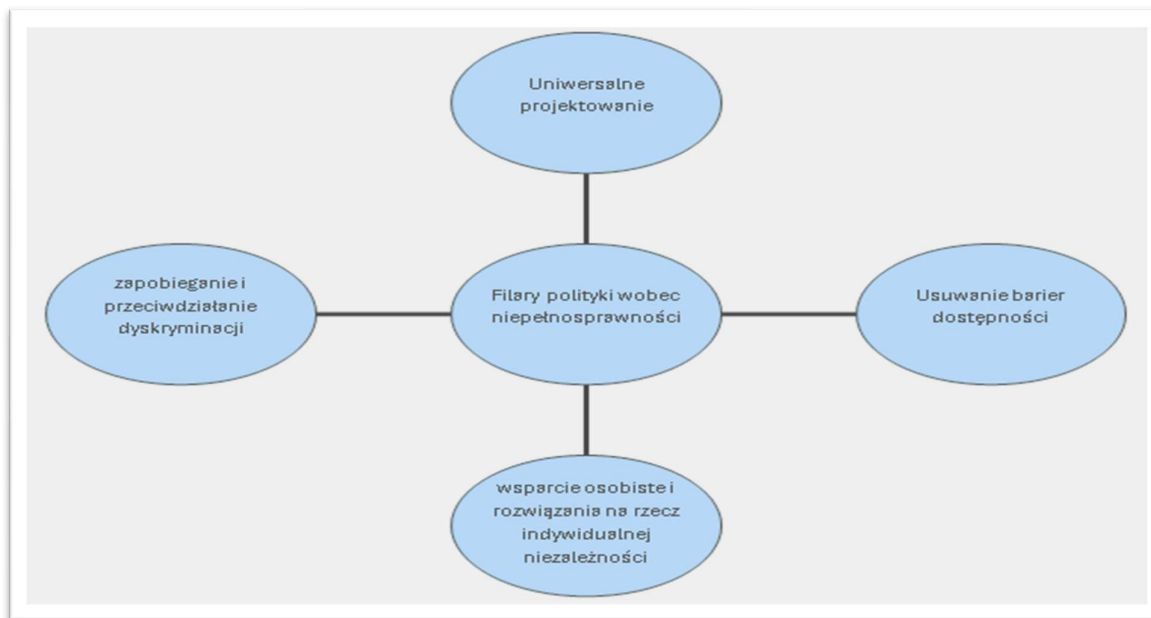

Policy Brief: Szwedzki system wsparcia aktywności zawodowej i społecznego uczestnictwa osób z niepełnosprawnościami

Szwecja to państwo, w którym polityka wsparcia aktywności zawodowej jak i niezależnego życia osób z niepełnosprawnościami (dalej OzN) w społeczeństwie ma długą tradycję i rozbudowaną strukturę. Zasadniczym celem, wskazywanym w krajowych dokumentach, pozostaje umożliwienie pełnoprawnego życia w społeczności. Współcześnie ramy tej polityki wyznacza strategia systematycznego monitorowania polityki wobec OzN na lata 2021-2031, zaś fundamentem ideowym jest ratyfikowana przez ten kraj w 2008 r. Konwencja ONZ o Prawach Osób z Niepełnosprawnościami. Wiodącą rolę w koordynacji rozproszonej na wiele działów polityki wobec niepełnosprawności na poziomie rządowym odgrywa Ministerstwo Zdrowia i Spraw Społecznych. Ponadto działania na rzecz włączenia społecznego OzN wspiera i koordynuje Szwedzka Agencja Na Rzecz Partycypacji. Gromadzi ona i analizuje dane na temat uczestnictwa OzN w różnych sferach życia społecznego oraz tworzy i dystrybuje materiały mające służyć włączeniu społecznemu tej grupy oraz współpracuje z różnymi instytucjami i organizacjami.

Schemat 1. Filary polityki wobec niepełnosprawności Szwedzkiej Agencji na Rzecz Partycypacji

Osiąganiu tych horyzontalnych założeń mogą służyć różne instrumenty i działania instytucji na poziomie centralnym jak i samorządowym (por. Zestawienie).

Zestawienie: Instrumenty i instytucje wspierające aktywność społeczną i zawodową OzN w Szwecji

Wspieranie aktywności zawodowej i zatrudnienia	Instytucje	<ul style="list-style-type: none"> Publiczne Służby Zatrudnienia
	Instrumenty	<ul style="list-style-type: none"> Wsparcie aktywności na otwartym rynku pracy poprzez subsydiowanie pracodawcy w tworzeniu warunków umożliwiających znalezienie pracy lub jej utrzymanie przez OzN, ułatwiających rozpoczęcie kształcenia czy dostarczających długotrwałego wsparcia OzN, które go potrzebują w miejscu pracy (<i>Lönebidrag</i>) Granty na dostosowanie miejsc pracy, adaptacje i udogodnienia w wykonywaniu pracy czy asystę osób trzecich w poszczególnych zadaniach w ramach obowiązków zawodowych, Zindywidualizowana pomoc w szukaniu pracy lub rozpoczęciu kursów, dodatkowe wsparcie pedagogiczne, komunikacyjne i techniczne dla OzN uczestniczących w kursach i programach szkoleniowych Specjalne programy wspierające osoby posługujące się językiem migowym lub z niepełnosprawnością wzroku Zatrudnienie chronione – w ramach państwowego przedsiębiorstwa i systemu pracy „<i>Samhall</i>” i poza nim. Zatrudnienie wspomagane (trenerzy pracy)
Wspieranie aktywności i partycypacji	Instrumenty	<ul style="list-style-type: none"> Asystencja osobista; Możliwość dostosowania mieszkalnictwa i usług wspierających; Dostosowany transport; Uniwersalne projektowanie usług, instytucji, infrastruktury i przestrzeni; Świadczenia z systemu zabezpieczenia pozwalające na pokrywanie kosztów różnych udogodnień wspomagających codzienne życie
	Inicjatywy	<ul style="list-style-type: none"> Różne inicjatywy społeczne na rzecz aktywności OzN

Źródło: opracowanie własne

Aktywność zawodowa i wspieranie zatrudnienia

Jednym z elementów szwedzkiej polityki na rzecz OzN jest wsparcie aktywności zawodowej. Szwedzka polityka publiczna od lat jest zorientowana na wspieranie wysokiego poziomu zatrudnienia przez Rząd, co obejmuje także grupy wrażliwe na rynku pracy. Zarówno poziom zatrudnienia ogółem (dla kobiet i mężczyzn) jak i OzN jest w kraju tym wysoki. Zwłaszcza ten ostatni wskaźnik wygląda imponująco na tle krajów takich jak Polska, co przemawia za szukaniem po drugiej stronie Bałtyku inspiracji. Za omawiany obszar odpowiadają **publiczne służby zatrudnienia** (*Arbetsförmedlingen*), które zarządzają przyznawaniem i wypłacaniem różnych form wsparcia aktywności zawodowej jak również odpowiadają za organizację oraz koordynację poszczególnych instytucji, instrumentów, programów.

W Szwecji funkcjonują rozwiązania wspierające obecność OzN na chronionym i otwartym rynku pracy. Wsparcie adresowane jest zarówno do osób dopiero szukających zatrudnienia jak i tych, które już je znalazły, i potrzebują adaptacji; czasowego lub stałego wsparcia w jej wykonywaniu.

Zatrudnienie chronione odbywa się w ramach dotowanej państwowej sieci zakładów pracy **Samhall AB** rozlokowanych w różnych częściach kraju. System Samhall, gdzie osoby kierowane realizują zindywidualizowany plan zatrudnienia, zaś struktura branżowa przedsiębiorstw i skala oddziaływania tej instytucji ewoluowała na przestrzeni dekad wraz z przemianami samego rynku pracy i pozycji na nim OzN. Zatrudnienie publicznie subsydiowane u pracodawcy poza systemem Samhall może także odbywać w ramach tzw. *Skyddat arbete hos offentlig arbetsgivare* przez okres 12 miesięcy (z możliwością przedłużenia).

Istnieje też wiele form wsparcia OzN **na otwartym rynku pracy**, w różnych gałęziach gospodarki. Służą temu rozmaite **instrumenty nierzadko przyznawane w formie subsydiów dla pracodawców lub grantów oraz usług dla OzN, pracujących lub chcących podjąć zatrudnienie**.

Subsidia skierowane do pracodawców (*Lönebidrag*) mogą być udzielane w następujących modułach:

- a) dofinansowania rozwiązań służących znalezieniu i utrzymaniu pracy przez OzN,
- b) podniesieniu kwalifikacji, co ma umożliwić im uzyskanie pracy w przyszłości;
- c) wsparcia zatrudnienia osób, wymagających w związku z niepełnosprawnością długoterminowej pomocy w wykonywaniu pracy.

Ponadto istnieją dodatkowe granty lub świadczenia pozwalające na **pokrycie kosztów specjalnej komunikacji i zaopatrzenia w sprzęt wspomagający w wykonywaniu pracy** (*Bidrag till hjälpmedel på arbetsplatsen*) czy też **dostarczeniu asysty w niektórych zadaniach wykonywanych w ramach zatrudnienia** (*Bidrag for personligt bitrade*).

Świadczenia skierowane są nie tylko dla OzN, które już rozpoczęły pracę, ale także tych które się do niej przygotowują lub jej poszukują. Służą do tego program „Kroki do pracy” - *Steg till arbete* - oparty na wsparciu ze strony konsultanta zawodowego i rehabilitanta zawodowego, **programy zorientowane na pomoc w szukaniu pracy czy rozpoczęciu odpowiedniego do indywidualnych potrzeb i możliwości kursu szkoleniowego** (*Formedlingsinsatser*) czy **wspierające (poprzez dodatkowe wsparcie pedagogiczne czy narzędzia i usługi wspomagające) osoby z niepełnosprawnościami uczestniczące w kształceniu czy szkoleniu** (*Individuellt pedagogiskt stöd vid utbildning*).

Osobom z niepełnosprawnościami, które długo nie były na rynku pracy i nie czują się do tego jeszcze przygotowane oferowana jest możliwość skorzystania z programów szkoleniowych i przygotowania do pracy w sektorze publicznym lub np. wspieranych publicznie przedsiębiorstwach społecznych (*Arbetsintegrerande ovningsplatser*).

W Szwecji funkcjonuje na poziomie systemowym **formuła zatrudnienia wspomaganego** w formie odpowiadającej trenerowi pracy (*job coach*) – wsparcia pracowników we wdrożeniu się w nowe miejsce pracy (w Szwecji jest to tzw. **metoda SIUS**). Istnieją też **odrębne rozwiązania i świadczenia dla OzN wzroku** (*Yrkesintroduktion for personer med synnedstättning*) oraz **wsparcie dla osób posługujących się językiem migowym - w zakresie podjęcia lub kontynuowania pracy, udziału w kształceniu/szkoleniu czy przy zakładaniu własnego biznesu** (*Yrkesintroduktion for teckenspråkiga*). Dokładny i rozbudowany katalog instrumentów wraz z opisem zasad działania i kryteriów dostępu zawiera strona internetowa publicznych służb zatrudnienia.

Z pewnością na relatywne sukcesy szwedzkiej polityki promocji zatrudnienia OzN mają także wpływ czynniki – w tym publiczne rozwiązania – wykraczające poza samą politykę rynku pracy i świadczeń społecznych. Można choćby wskazać silnie **ukierunkowany na włączenie społeczne system edukacyjny**, dzięki czemu dzieci i młodzież z niepełnosprawnościami może już we wczesnych latach życia uczyć się szerokiego wachlarza dyscyplin i kompetencji, a także uczestnictwa w grupie rówieśniczej. Dzięki temu przełamywane są stereotypy, które również mogą stanowić bariery w ich późniejszym wejściu na rynek pracy i funkcjonowaniu na nim. Innym czynnikiem jest silnie zakorzeniona w prawie, ale i w kulturze i organizacji życia społecznego wrażliwość na przejawy dyskryminacji i nierównego traktowania, co obejmuje także OzN.

Poza systemem polityki rynku pracy i wsparcia zatrudnienia, a bardziej w segmencie zabezpieczenia społecznego obsługiwane przez Agencję Ubezpieczenia Społecznego (*Försäkringskassan*) znajduje się też szereg świadczeń finansowych, które również mogą pośrednio oddziaływać na wybory i szanse poszczególnych OzN, dotyczące podejmowania pracy i jej wymiaru.

Aktywność społeczna, uczestnictwo i niezależność osób z niepełnosprawnościami

Nie mniej ważnym wymiarem z perspektywy horyzontalnych celów szwedzkiej polityki wobec niepełnosprawności jest wspieranie włączenia społecznego i niezależnego życia OzN, co może być przydatne zarówno dla pracujących OzN lub szukających pracy jak i tych nieaktywnych zawodowo.

Polityka szwedzka przeszła od czasów powojennych ewolucję od modelu segregacyjnego do modelu próbującego wspierać niezależne życie w społeczności. Był to proces długotrwały, rozłożony na wiele dekad. Szczególnie przełomowe okazały się lata 1990. kiedy praktycznie zrezygnowano z instytucji całodobowego pobytu

dla OzN na rzecz rozwoju różnorodnych działań wspierających uczestniczenie tej różnorodnej grupy w otwartym środowisku lokalnym.

Wśród obszarów działań, które temu służyły i do dziś służą, można wskazać dostosowywanie mieszkalnictwa, transportu, infrastruktury i różnych sfer usług (np. związanych ze służbą zdrowia, urzędami, komunikacją czy wymiarem sprawiedliwości), a także i przede wszystkim – **podmiotowe prawo do asystencji osobistej**, które ma obowiązek zapewnić samorząd gminy.

Świadczenie na zakup asystencji osobistej ma w Szwecji przeszło 30-letnią tradycję i silne umocowanie w powszechnie obowiązującym prawie. Rynek usług asystenckich jest dość rozbudowany, a wśród świadczeniodawców dużą rolę odgrywają zarówno podmioty publiczne jak i rynkowe, w mniejszym zaś stopniu podmioty trzeciego sektora.

Warto jednak podkreślić, że organizacje pozarządowe, a raczej ruchy społeczne i działające w ich ramach kooperatywy oraz inicjatywy rzecznicze odegrały wiodącą rolę w uformowaniu, a następnie rozwoju współczesnego systemu wsparcia OzN w Szwecji. Do dziś organizacje społeczne, zarówno działające lokalnie jak i te ogólnokrajowe, nierzadko parasolowe (jak działająca od lat 40. Federacja na Rzecz Osób Niepełnosprawnych) odgrywają widoczną rolę w reprezentowaniu praw i interesów szerokiego i zróżnicowanego środowiska OzN na różnych szczeblach. Nierzadko organizacje społeczne pełnią na poziomie lokalnym także bezpośrednie funkcje świadczenia różnych usług i aktywizowania OzN, tak społecznie jak i zawodowo oraz sprzyjania współpracy i integracji OzN z innymi grupami w środowisku. W ramach tych działań, choć niekiedy wspieranych ze środków publicznych, powstają innowacje, obejmujące zarówno obszary, jak i formy wspierania aktywności i kreatywności OzN.

Opracował: Rafał Bakalarczyk